

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Dobó Ajsa

Korea-tanulmányok

2025

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM

Bölcsészettudományi Kar

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

Az értékrend átadásának eszközei a koreai népmesékben

Témavezető:

Dr. Mecsí Beatrix

tanszékvezető egyetemi docens

Készítette:

Dobó Ajsa

Korea-tanulmányok

Lezárás dátuma: 2025. január 14.

Humán Tudományi Szekció

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés.....	4
2. Elméleti háttér.....	8
2.1. A koreai népmesék osztályozása	8
2.2. A népmesék szerepe az értékrend átadásában	10
3. Módszertan.....	11
3.1. Az elemzés forrása	11
3.2. Kutatási kérdések	12
3.3. Módszertan.....	13
4. Az eredmények elemzése.....	14
4.1. A jutalmak és büntetések rendszere és a mesezárás szerepe	15
4.1.1. A jutalmak és büntetések rendszere	15
4.1.2. A mesezárás szerepe	17
4.1.3. A jutalom vagy büntetés és a mesezárás elválasztása.....	17
4.2. Narratív eszközök	18
4.2.1. A különböző típusú narratív eszközök gyakorisága.....	19
4.2.2. A különböző típusú narratív eszközök jellegzetességei	19
4.2.2.1. Nyílt kijelentések	19
4.2.2.2. Tételmondatok	20
4.2.2.3. Állandó jelzők.....	21
4.2.2.4. Eseti jelzők.....	22
4.2.2.5. A közösség vagy más szereplő(k) véleményét közvetítő kijelentések ...	22
4.2.3. Ellentétezés és példákkal alátámasztás mint hangsúlyozó stratégiák	23
4.2.4. A külső megjelenés szerepe	25
4.3. A szereplők személyiségváltozása	26
4.4. Az értékítélet-közvetítő rendszerek kapcsolata	27
5. Összegzés	28
6. Bibliográfia.....	31

1. Bevezetés

A népmesék a széles körben elterjedt nézet szerint elsősorban csak a hallgatóság szórakoztatására szolgáló tündérmesék, ezek a történetek azonban a szórakoztatáson kívül számos más funkciót is betöltöttek egy közösség életében. Ezen funkciók közül az egyik legfontosabb a kultúra és a világszemlélet továbbhagyományozása volt. Azaz a népmesék egyfajta pedagógiai eszközként is szolgáltak, melyek segítségével át tudták adni a fiatalabb generációknak a közösség értékrendjét és legfontosabbnak gondolt szociális normáit.

Ezen különleges funkció mellett más tényezők is befolyásolták, hogy a népmesék kerültek az elemzés középpontjába. Ezek közül az egyik legfőbb az, hogy a koreai köznép életére és világszemléletére vonatkozó kutatások esetében jelentős akadályt jelenthet a megfelelő források hiánya. Mivel hagyományosan csak a társadalom felsőbb rétegei rendelkeztek írásbeliséggel, így az alsóbb társadalmi rétegekkel kapcsolatosan született írott források száma viszonylag csekély, melyek közül még kevesebb maradt fenn napjainkig. A problémát tovább nehezíti az a kérdés, hogy a *yangban* 양반 származású, azaz a társadalom magasabb rétegéhez sorolható írástudók vajon milyen pontossággal tudták leírni a társadalmi rendben alacsonyabban elhelyezkedők mindennapi életét és világszemléletét.

A népi hagyomány különböző elemei, így a népmesék azonban kiváló forrásokként szolgálhatnak a koreai köznép világszemléletének és értékrendjének elemzésére. Ez annak köszönhető, hogy ezeket a hagyományos történeteket egy olyan közösség közös alkotásainak tekinthetjük, amely tagjai mind alacsony társadalmi rétegekhez tartoztak. A népmesék elemzésével tehát nemcsak a koreai társadalomról, hanem a koreai köznép világszemléletéről és értékrendjéről is részletesebb képet kaphatunk.

Bár régóta fennálló vita, hogy a népmesék milyen mértékben tekinthetők a köznép világszemléletét és értékrendjét pontosan tükröző forrásoknak, ezek a hagyományos történetek számos olyan jellegzetességgel és funkcióval bírnak, melyek lehetővé teszik, hogy a köznép világszemléletének kutatásához alapul szolgáljanak. A legfőbb ilyen tényező a fentebb is említett pedagógiai funkció, vagyis az, hogy a népmesék pedagógiai eszközökként is működnek, melyeknek segítségével a közösség normái és értékrendje generációról generációra hagyományozódnak.¹ Mivel a történeteket a fiatalabb generáció nevelésére is használták, közvetítik az elfogadható társas normákat és hatalmi taktikákat.² Továbbá fontos eszközként

¹ Bascom 1954: 344–345, 348–349.

² d'Heurle et al. 1975: 80.

szolgálnak az elfogadott viselkedési formákhoz való igazodás fenntartásában is.³ A néphagyomány megőrzi a nép kulturális magatartását⁴ és tükrözi a mindennapi életüket irányító gondolatokat és értékeket.⁵ Egyes kutatók úgy vélik, hogy a népmesékben tükröződő értékítéleteket és az általuk közvetített értékrendet a közösség valós morális elveinek tekinthetjük.⁶ Mindezen okok miatt tehát a népmesék elemzésével pontosabban megérthetjük az alsóbb társadalmi rétegekhez tartozók világszemléletét és értékrendjét.

A népmesekutatás tudományterületén nagy hangsúly helyeződik a mesetípusok témakörére. A mesetípusok kutatásában széles körben ismert az Aarne által kidolgozott, a 'motívum' (motif) fogalmán alapuló kategorizációs rendszer,⁷ melyet a későbbiekben Thompson⁸ és Uther⁹ is tovább finomított. Emellett nagy áttörést jelentett Propp *A mese morfológiája*¹⁰ című művében ismertetett formalista megközelítése. Propp módszertana, mely nagy hatást fejtett ki a népmesekutatásra – és amelynek befolyása a mai napig tetten érhető a tudományos igényű népmeseelemzésekben –, az általa funkcióknak nevezett, a narratívák mélyén meghúzódó cselekménymozzanatokat helyezte a vizsgálatok fókuszába. Az általa kidolgozott módszertan különösen hasznosnak bizonyult a különböző meseváltozatok egységesítésében, valamint az eltérő kultúrkörökből származó narratívák összevetésében, melynek segítségével az egyes népek népmeséiben felfedezhető kulturális különbségek is vizsgálhatóak.¹¹ A koreai népmesék kutatásának területén továbbá jelentősek Grayson hozzájárulásai, aki az általa bevezetett 'drámai struktúra analízis' (dramatic structural analysis) módszertanában a népmesék felépítését a drámák struktúrájához hasonlította, s indítványozása szerint a népmesék struktúráját az Aarne-féle motívumok vagy a Propp-féle funkciók helyett a drámai felépítés szerint érdemes elemezni.¹²

Az alapvetően a narratívák felszíne alatt meghúzódó jelenségek vizsgálatára fókuszáló mesetipológia kutatási területe és a Propp és Grayson-féle elemzési módszerek azonban

³ Bascom 1954: 346, 348–349.

⁴ Yoon 1975: 21.

⁵ Lee 2011: 418.

⁶ Yoon 1975: 31.

⁷ Aarne 1910.

⁸ Thompson 1961.

⁹ Uther 2011a, 2011b, 2011c.

¹⁰ Propp 2005.

¹¹ Choi (2004) tanulmányában kísérletet tesz Propp módszertanának adaptálására az ázsiai (pontosabban koreai és kínai) népmesékre, mely egy fontos mozzanat az alapvetően orosz (azaz kelet-európai) népmeséken alapuló módszertan univerzalizálásában. Choi a Propp által meghatározott funkciók sorát koreai népmesék elemzésére alapozva bővítette ki annak érdekében, hogy a módszertan alkalmazható legyen ázsiai narratívák esetében is, ezzel enyhítve a módszer alkalmazhatóságának egy jelentős korlátját.

¹² Grayson 2012.

egyaránt kevés figyelmet fordítanak magára a narratíva szövegére, vagyis kevés jelentőséget tulajdonítanak a történet felszínén, azaz a szövegben is tükröződő értékítéleteknek. A történet befogadójának szempontjából ugyanakkor maga a népmese szövegezése nem kis jelentőséggel bír, hiszen a narrációban megjelenő, értékítéletet tükröző kifejezések és szövegrészek befolyásolhatják a befogadó percepcióját az egyes szereplők és cselekedetek morális megítéléséről. A kutatási módszertan ezen hiányosságát felismerve jelen dolgozat célja egy olyan módszertan kidolgozása, mely lehetővé teszi a narratívák felszínének, vagyis magának a szövegnek az elemzését. A népmesék szövegének szisztematikus elemzése ugyanis hasznos kiegészítése lehet a történetek struktúrájának vizsgálata mellett a népmesékben tükröződő értékrend alaposabb feltárásához.

Bár kiterjedt a népmesékben tükröződő világszemlélet és értékrend elemzését középpontba állító szakirodalom, a narratíva felszín alatti struktúrájának vizsgálata mellett kevesebb figyelem irányul arra, hogy ezek a történetek a felszínen, azaz a szöveg megfogalmazásában milyen eszközökkel közvetítik a karakterek morális megítélését és az egyes magatartási formákkal kapcsolatos társadalmi felfogást. A mese erkölcsi tanulságát egyértelműen megfogalmazó zárómondat mellett, illetve annak hiányában az egyes karakterek vagy cselekedeteik morális megítélésének kifejezésével is átadható a történetben kifejezett értékrend. A népmesék szövegében megjelenő, értékítéletet kifejező eszközök feltérképezésével és szisztematikus elemzésével biztosabb módszertani alapra lehetne helyezni ezeket az elemzéseket.

A népmesékben tükröződő értékrend kutatásával foglalkozó jelenlegi szakirodalomban a narratívák felszíne alatt meghúzódó struktúra mellett a legnagyobb hangsúly a jutalmak és büntetések rendszerére helyeződik. Másszóval ezek az elemzések a karakter morális megítélésének meghatározása során arra fókuszálnak, hogy a cselekmény végén a szereplő büntetést kap vagy jutalomban részesül.¹³ Ez azon a feltételezésen alapul, hogy a mesékben a jó mindig elnyeri jutalmát, míg a gonosz mindig megkapja méltó büntetését. Ez azonban nem teljesül minden népmese esetében,¹⁴ így célszerű lenne feltérképezni emellett egyéb,

¹³ Míg egyes esetekben a szerző egyértelműen ezt a stratégiát helyezi a fókuszba (Grayson 2002), a tanulmányok számottevő részében nincs egyértelműen kijelentve, hogy a jutalmak és büntetések rendszere fontos tényezőként lenne figyelembe véve a szereplő morális megítélésének megállapítása során. Ennek ellenére még ezekben az esetekben is többnyire tesznek említést arról, hogy a karakter jutalomban részesült annak alátámasztásaként, hogy a szereplő megítélése pozitív; míg ellentétes esetben egy gonosz szereplő büntetésére úgy tekintenek, mint megerősítésre arról, hogy a morális megítélése negatív. Ez utóbbi tendencia azzal magyarázható, hogy a jutalmak és büntetések rendszerét olyan alapvető értékítéletet közvetítő eszköznek tekintik, mely nem szorul magyarázatra.

¹⁴ Ez különösen igaz a trickster történetekre, ugyanis az ezen archetípusba sorolható szereplők esetében az archetípus különleges jellegzetességei és funkciói következtében ezekre a karakterekre nem vonatkoznak a

értékítéletet közvetítő eszközöket is. A népmesék műfaji jellemzőit figyelembe véve a narratíva felszín alatti struktúrája helyett a felszíni jellegzetességekre fókuszálva a következő, értékítélet kifejezésére és így az értékrend átadására szolgáló eszközöket gyűjtöttem össze: jutalmak és büntetések, valamint az ezzel szoros kapcsolatban álló negatív vagy pozitív kimenetelű mesezárások, szereplők személyiségváltozása, a narratívában megjelenő narratív eszközök, illetve ezeket kiegészíthetik vizuális eszközök illusztrált kiadványban megjelentetett történetek esetében, valamint előadói eszközök, amennyiben mesemondó adja elő a cselekményt. Ezen lehetséges eszközök közül az utóbbi kettő nem alkotja részét jelen dolgozatnak, mivel célszerűnek gondoltam a fókuszba kizárólag csak olyan eszközöket helyezni, melyeket alapul véve a kutatási módszertan a narratíva megjelenési formájától függetlenül, egységesen alkalmazható minden történet esetében.

Jelen elemzés célja tehát a koreai népmesékben megjelenő, értékítélet közvetítésére szolgáló eszközök jellegzetességeinek, különleges eseteinek és korlátjainak a feltárása. A vizsgálat célkitűzése biztosabb módszertani alapokat nyújtani a köznép világszemléletének és értékrendjének alaposabb megismerésére irányuló, népmesék elemzésén keresztül történő elemzésekhez. Jelen dolgozatban a Connaisances (*Kkonesangsŭ* [꼬네상스]) kiadó gondozásában megjelent Hagyományos koreai népmesék remekmű-gyűjtemény (*Han'gukchŏllaedonghwagŏlchaksŏn* [한국전래동화걸작선]) című koreai népmese-gyűjtemény kötetében megjelenő népmesék elemzésén keresztül mutatom be az értékrend közvetítését szolgáló eszközök jellegzetességeit. A történetek szövegében megjelenő narratív eszközök vizsgálata mellett az értékítélet-közvetítő eszközök teljeskörű feltárása érdekében az elemzés részét képezi a jutalmak és büntetések rendszere, valamint a mesezárás szerepe is. Ismertetem az értékítélet-közvetítő rendszerek alkalmazhatóságának korlátait egy szereplő morális megítélésének megállapításában. A büntetések és jutalmak rendszere használatának általános jellegzetességei között tárgyalom a megjelenési gyakoriság mellett a büntetések és jutalmak tipikus formáit. Bemutatom azokat az entitásokat, amelyeket a népmesék tükrében jogosultnak tartanak büntetések vagy jutalmak kiosztására, illetve kifejtem a különböző karaktertípusok szerepében tapasztalható eltéréseket. Emellett elemzem a büntetések és jutalmak rendszere és a mesezárások közötti kapcsolatot, összehasonlítva a szereplők erkölcsi megítélésének kifejezésében betöltött szerepüket. A narratív eszközök témakörén belül ismertetem az általam felállított kategorizációt, az egyes típusok általános jellegzetességeit és

közösség szabályai, így szinte soha nem részesülnek büntetésben sem. Ezt alátámasztja La Shure *Az okos szolgáló meséje* című, híres koreai trickster történetéről szóló elemzése is (La Shure 2014: 96, 98.).

a különleges eseteket is. Kitérek a külső megjelenés szerepének kérdéskörére, mely esetében amellet érvelek, hogy a koreai népmesékben a szereplő külső megjelenésének leírása nem rendelkezik értékítélet-közvetítő funkcióval. A szereplők személyiségváltozásával kapcsolatosan bemutatom az értékítélet dinamikusságának és statikusságának befolyásoló tényezőit, valamint az önreflexió jelenségének szerepét. Továbbá vizsgálom a különböző értékítélet-közvetítő rendszerek kapcsolatát.

2. Elméleti háttér

Az elemzés megkezdése előtt fontosnak tartottam az elméleti háttér részletes feltárását is. Ennek a leglényegesebb részeként a következőkben áttekintem a koreai népmesék osztályozását és ismertetem azon népmese-fogalom definícióját, melyre a dolgozat további részében támaszkodom. Emellet kitérek a népmeséknek az értékrend átadása folyamatában játszott szerepével kapcsolatos kutatások központi elemeire is.

2.1. A koreai népmesék osztályozása

A népmese fogalmának pontos meghatározása régóta fennálló vita tárgya. A gyermekeknek szánt történetek, tündérmesék, népmesék, mítoszok és legendák közötti határ ugyanis nem minden esetben különíthető el egyértelműen. Ezt mutatja az is, hogy számos népmese-gyűjteményben megjelennek olyan narratívák is, melyeket mások a népmese helyett az alapító mítosz vagy legenda fogalma alá sorolnának.¹⁵

Ez a jelenség különösen szembetűnő a keleti, így a koreai népmesék esetében is. Hiszen a koreai terminológiában nincs egyetlen olyan terminus, mely egyértelműen megfeleltethető lenne a népmese koncepciójával. A *sŏrhwa* 설화 terminust egyesek egyértelműen a nyugati népmese koncepciójával azonosítják, míg mások a szájhagyomány útján terjedő mindenféle történetet összesítő fogalomnak tekintik.¹⁶ A legszélesebb körben elterjedt kifejezés a *mindam* 민담, mely eredetét tekintve a 'folktale' kifejezés koreai nyelvre történő fordításaként született meg. Ennek a szakkifejezésnek alapvetően szintén két értelmezése létezik. Ezek közül az egyik értelmezés a tágabb értelemben vett *sŏrhwa* kategória altípusaként, a nyugati népmese fogalmával megfeleltetve interpretálja. Ezzel szemben a *mindam* használatos olyan terminusként is, mely

¹⁵ Például Korea alapító mítosza, Tangun története számos népmese-gyűjteményben helyet kap, az elemzés alapjául szolgáló gyűjtemény (Ch'odanggŭlbang 초당글방 2005) mellett szerepel Voigt Vilmos (1966) szerkesztésében megjelent magyar nyelvű kötetben is. Továbbá az Im Bang és Yi Ryuk (1913) feljegyzéseiből összeállított népmese-gyűjteményben több olyan történet is szerepel, melyeket egyesek a legenda műfajába sorolhatnának.

¹⁶ 김영희 Kim Yeong-Hui. “설화 (說話). URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0029111>. (utolsó megtekintés: 2024. október 23.).

a narratíváknak azon altípusára utal, amelyek „az egyén és a világ versengésében az egyén egyoldalú győzelmét emelik ki”.¹⁷ A fentebbiek mellett használatos még a *chöllae tonghwa* 전래동화 szakkifejezés is, mely a régről fennmaradt, szájhagyomány útján terjedő, gyermekeknek szóló történeteket foglalja magában.¹⁸ Látható tehát, hogy a koreai nyelvű terminológiában nincs olyan szakszó, mely egyértelműen megfeleltethető lenne a nyugati népmese fogalmával, sőt az ilyen értelemben használatos, három fő terminus közötti kapcsolat sem tisztázott teljes mértékben.

A népmese fogalmának meghatározása során kiemelten fontosnak találtam az elemzés forrásául szolgáló gyűjtemény címében is megjelenő fogalom figyelembevételét és középpontba helyezését. Annak érdekében, hogy a dolgozatban használt fogalomrendszer minél pontosabban igazodjon a forrásul szolgáló népmesegyűjtemény szerkesztői által használt terminushoz, az Encyclopedia of Korean Culture (*Han'gungminjongmunhwadaebaekkwasa* [한국민족문화대백과사전]) kategorizációs rendszerét követem. Az Encyclopedia of Korean Culture a következőképpen osztályozza a mesék kategóriáit: a legtágabb kategória a *tonghwa* 동화 (童話), melyet az enciklopédiában megadott definíció¹⁹ alapján a mese fogalmával lehet azonosítani. Ezt követően a *tonghwa* fogalmi kategóriáját két alkategóriára osztják a történet alkotója függvényében. A *ch'angjak tonghwa* (창작 동화; 創作童話) elnevezésű kategóriába sorolható narratívákat olyan meseként definiálják, amelyet egy szerző alkotott²⁰ – ez a típus tehát a magyar műmese terminussal megegyezőnek tekinthető. Ezzel szemben a *chöllae tonghwa* 전래 동화 (傳來童話, más megnevezéssel *yennariyagi* 옛날이야기 vagy *yeshiyagi* 옛이야기) fogalma tehát a mese egyik alkategóriája, mely „[magában foglalja] a szájhagyomány útján hagyományozódott történeteket, valamint azokat a történeteket is, amik a szájhagyomány útján megörökölt történetek újraírásából vagy újfajta feldolgozásából születtek”.²¹ A definíció alapján tehát ez a terminus párhuzamba állítható a népmese fogalmával;

¹⁷ 김영희 Kim Yeong-Hui. “민담 (民譚).” URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0020091>. (utolsó megtekintés: 2024. szeptember 8.).

¹⁸ 김영희 Kim Yeong-Hui. “동화 (童話).” URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0016904>. (utolsó megtekintés: 2024. szeptember 3.).

¹⁹ „어린이를 대상으로 한 이야기. Gyermekeknek szánt történet.”

김영희 Kim Yeong-Hui. “동화 (童話).” URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0016904>. (utolsó megtekintés: 2024. szeptember 3.).

²⁰ 김영희 Kim Yeong-Hui. “동화 (童話).” URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0016904>. (utolsó megtekintés: 2024. szeptember 3.).

²¹ „구술로 전승되는 이야기와, 구술로 전승된 이야기를 다시 쓰거나 새롭게 재구성한 이야기가 있다.”

김영희 Kim Yeong-Hui. “동화 (童話).” URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0016904>. (utolsó megtekintés: 2024. szeptember 3.).

s jelen dolgozatban a népmese fogalma alatt a fentebb meghatározott chöllae tonghwa kategóriáját értem. Fontos kiemelni, hogy ez az osztályozás a népmeséknek egy igen tág definícióját adja, amely többek között az olyan fogalmakat mint *shinhwa* (신화; 神; mítosz), *chönsöl* (전설; 傳說; legenda), *uhwa* (우화; 寓話; fabula), vagy a fentebb már tárgyalt mindam (민담; 民譚) mind a chöllae tonghwa fogalmába beletartozó alkategóriákként kezeli, míg a nyugati szakirodalmakban ezeket gyakran különálló típusoknak tekintik.

2.2. A népmesék szerepe az értékrend átadásában

Bár a széles körben elterjedt nézet szerint a népmesék mindösszesen szórakoztatásra szolgálnak, valójában ezek a hagyományos történetek számos fontos szerepet láttak el egy társadalom életében. Bascom a népmeséknek négy funkcióját különböztette meg, melyek között természetesen a szórakoztatás is szerepelt. A népmesék egyfajta menekülési lehetőséget jelentettek a társadalom elnyomása elől. Emellett a hagyományos történetek a kultúra validálására, vagyis a kulturális rituálék és intézmények igazolására is szolgáltak. A jelen tanulmány szempontjából legrelevánsabb funkciók azonban a hallgató okítása mellett az elfogadott magatartásformákhoz való igazodás fenntartása.²²

A népmesék tehát rendelkeztek egyfajta pedagógiai funkcióval, vagyis a hagyományos történeteknek pedagógia eszközként fontos szerep jutott a közösség normái és értékrendje generációról generációra történő hagyományozásában.²³ Mivel a meséket többek között a fiatalabb generáció nevelésére is használták, ezek a történetek közvetítik az adott közösségben elfogadhatónak tekintett társas normákat és hatalmi taktikákat.²⁴ A néphagyomány tehát nemcsak megőrzi a nép kulturális magatartását,²⁵ hanem tükrözi a köznép tagjainak mindennapi életét irányító értékeket és gondolatokat is.²⁶ Bár régóta fennálló vita, hogy a népmeséket milyen mértékben tekinthetjük hitelesnek az őket létrehozó közösség világszemléletét és értékrendjét illetően, egyes kutatók úgy vélik, hogy az ezekben a történetekben tükröződő értékítéleteket, valamint az általuk kifejezett értékrendet a közösség valós erkölcsi elveinek is tekinthetjük.²⁷

²² Bascom 1954: 343–349.

²³ Bascom 1954: 344–345, 348–349.

²⁴ d’Heurle et al. 1975: 80.

²⁵ Yoon 1975: 21.

²⁶ Lee 2011: 418.

²⁷ Yoon 1975: 31.

A népmesék tehát nemcsak a gyermekek szórakoztatására szolgáltak, hanem fontos szerepet töltöttek be az értékrend átadásában a fiatalabb generációk számára. A népmeséket ugyanis használták pedagógiai eszközként is, mely azt a célt szolgálta, hogy megőrizték a konformitást a társadalmi normákhoz és fenntartsák a kulturális értékeket. Ez az egyik oka annak, hogy a népmeséknek a mai napig nagy jelentőséget tulajdonítanak a gyermekek kulturális nevelésében, melyet azt is alátámasztja, hogy számos kutatás foglalkozik a népmesék szerepével a kulturális értékrend közvetítő eszközeként.²⁸

3. Módszertan

3.1. Az elemzés forrása

Az elemzés alapjául a Connaisances (*Kkonesangsŭ* [꼬네상스]) kiadó gondozásában megjelent Hagyományos koreai népmese remekműgyűjtemény (*Han'gukchŏllaedonghwagŏlchaksŏn* [한국전래동화걸작선]) című sorozat 2005-ös kiadása szolgált. A gyűjtemény 68 kötetében megjelenő narratívák jegyzéke a mellékletben található. A sorozat minden kötete egy széles körben ismert hagyományos koreai népmesét mutat be, az illusztrációkkal színesített kiadványokat elsődlegesen gyermekek számára készítették.

Az elemzés forrásaként azért esett a választásom erre a népmese-gyűjteményre, mivel elengedhetetlen feltétel volt az, hogy a történetek elsődleges funkciója a pedagógiai funkció legyen. Vagyis a forrás kiválasztása során alapvető szempont volt az, hogy a narratívák középpontjában kifejezetten az értékrend átadása és a fiatalabb generáció erkölcsi nevelése álljon. Továbbá tapasztalom alapján az értékítélet gyakrabban, egyértelműbben és kidogozottabban jelenik meg a gyermekeknek szánt kiadványokban a felnőtt célközönségre szabott kötetekhez képest.²⁹ Döntésemet továbbá az is befolyásolta, hogy a fentebbi tendencia következtében a gyermek hallgatósághoz igazított történetekben nagyobb gyakorisággal, valamint változatosabb módon jelenhetnek meg értékítéletet közvetítő eszközök. Ez nemcsak gazdagabb alapot nyújt az elemzés elvégzéséhez, hanem a nagyobb megjelenési frekvenciának köszönhetően pontosabb képet kaphatunk az egyes eszköztípusok használatának gyakoriságáról is. Egy további befolyásoló tényező volt annak jelentősége is, hogy a történetek eredeti, vagyis koreai nyelven legyenek rögzítve. Ennek az oka, hogy a népmesék más nyelvre

²⁸ Lee 2011.

²⁹ Ezen véleményt saját empirikus tapasztalat alapján fogalmaztam meg Im–Yi (1913), illetve Seo–Lee (2005) népmese-gyűjteményekben szereplő mesék és a jelen dolgozat keretein belül feldolgozott, gyermekeknek szánt mesék összevetésével. Jelen dolgozat keretein belül azonban az eltérő olvasóközönségnek szánt népmese-gyűjtemények közötti különbségek részletesebb feltárására nincs lehetőség.

történő fordítása vagy átemelése („trans-creating”) változásokhoz vezethet a narratív struktúrában,³⁰ mely befolyásolhatja az értékítéletet közvetítő elemek használatát is.

3.2. Kutatási kérdések

Az elemzés megkezdése előtt a főbb kérdéskörökre lebontva kutatási kérdéseket állítottam fel, melyek köré szerveződik az elemzés.

A büntetések és jutalmak rendszerével kapcsolatosan a következő kérdéseket kívánom megválaszolni:

1. Milyen gyakorisággal jelenik meg büntetés vagy jutalom a koreai népmesékben?
2. Mik a tipikus büntetések és jutalmak?
3. Milyen típusú szereplők adnak büntetést vagy jutalmat (pl.: közeli hozzátartozó, társadalmi hierarchiában magasabb pozíciójú, az emberi társadalmi rendszerbe nem besorolható lények – állatok, természetfeletti lények, istenségek)?
4. Milyen kapcsolatban állnak a büntetések és jutalmak a mesezárással? Érdemes-e kettéválasztani ezeket a fogalmakat?

A narratív értékítélet-közvetítő eszközök témakörén belül a következő kutatási kérdéseket állítottam fel:

5. Mik a szereplőkről és cselekedeteikről szóló értékítélet átadására szolgáló főbb narratív eszközök, és hogy lehet ezeket kategorizálni?
6. Mik a különböző típusú narratív eszközök általános jellemzői és különleges esetei?
7. A szereplő külső megjelenésének leírása szolgál-e értékítélet kifejezésére?

Emellett az elemzés a fentebbi értékítélet-közvetítő rendszerek, azaz a büntetések vagy jutalmak, mesezárások és narratív eszközök kapcsolatára is kiterjedt. Az ehhez kapcsolódóan feltett kutatási kérdés a következőképpen hangzik:

8. Milyen kapcsolatban állnak egymással a különböző értékítélet-közvetítő rendszerek? Milyen arányban egyeznek meg az általuk közvetített értékítéletek, mi lehet az esetleges eltérés oka?

³⁰ Song 2017: 24.

Végül a szereplők személyiségváltozásával kapcsolatban a következő kérdésekre kerestem választ az elemzés során:

9. Statikus vagy dinamikus a szereplők megítélése?
10. Mik lehetnek a befolyásoló tényezők abban, hogy egy szereplő megváltozik-e vagy sem a történet végén?
11. Milyen szerepet játszik az önreflexió a személyiségváltozásban?

3.3. Módszertan

Jelen dolgozatban az elemzés alapjául szolgáló szövegeket két szempontból vizsgáltam. Ezek közül az első magára a cselekményre fókuszált – a történetben lejátszódó események közül azokra fókuszáltam, melyek az adott szereplő szemszögéből pozitív vagy negatív hatással voltak. Az elemzés során elkülönítettem a történet során bekövetkezett eseményeket a mese lezárásától. Ennek a célja az volt, hogy vizsgálható legyen a büntetések és jutalmak, illetve a negatív vagy pozitív történetlezárások közötti esetleges összefüggés vagy eltérés. Ebből kifolyólag minden vizsgált szereplő esetében feljegyeztem, hogy az adott karakter szempontjából az események végkimenetele negatív vagy pozitív volt. Emellett dokumentáltam a cselekmény azon eseményeit, melyek negatív vagy pozitív hatást fejtettek ki a szereplő állapotára vagy (társadalmi) státuszára – azaz a büntetések vagy jutalmak megjelenését. A kutatási kérdések megválaszolása érdekében vizsgáltam emellett a büntetések és jutalmak típusát, illetve azt is, hogy ezek a büntetések és jutalmak milyen típusú szereplőktől származtak (amennyiben azonosítható volt).

A cselekmény eseményei mellett a másik elemzési szempont magára a narratíva szövegére fókuszált. Jelen dolgozatban olyan szövegrészeket elemeztem, melyek negatív vagy pozitív értékítéletet közvetítettek egy szereplővel vagy cselekedeteivel kapcsolatban. Az elemzés során fontosnak tartottam megkülönböztetni a narrátor kijelentéseit a szereplők megnyilatkozásaitól (belső gondolatok vagy más szereplővel való társalgás során elhangzott kijelentések). Ennek az oka az, hogy míg a narrátor kijelentései objektív nézőpontot tükröznek, így megbízhatóak a bennük elhangzó értékítéletek,³¹ addig egy szereplő megnyilatkozása inherensen szubjektív, vagyis bizonyos esetekben nem megbízhatóak a szereplői megnyilatkozásban megjelenő ítéletek. Ennek következtében egy szereplő kijelentésében kifejezett értékítéletek

³¹ Ez az elgondolás szinte minden esetben igaznak bizonyult. A 68 feldolgozott történet során mindösszesen csak egy mese volt, amelyben a narrátor egy-két megnyilatkozásában látszólag egy másik szereplő szemszögéből fejezte ki az értékítéletet. Összességében tehát ez a jelenség igen ritkának bizonyult.

elfogadhatóságát befolyásolhatja a megnyilatkozó szereplő morális megítélése. Emiatt a narratív eszközök kategorizálása során megkülönböztettem a narrátor kijelentéseit és a szereplői megnyilatkozásokat.

Ezen kategóriákon belül a következő, értékítéletközvetítő narratív eszköztípusokat azonosítottam az elemzett népmesék tükrében: a tételmondatokat is magában foglaló nyílt kijelentések kategóriája, állandó jelzők, eseti jelzők, valamint a közösség vagy más szereplő véleményét, attitűdjét közvetítő szövegrészek. A kategóriák besorolási feltételeit, valamint az egyes típusok jellegzetességeit és különleges eseteit az eredmények elemzése során fejtem ki bővebben. Mivel az egyik kutatási kérdés arra vonatkozott, hogy a külső megjelenés leírásának van-e értékítéletet kifejező funkciója, így külön összegyűjtöttem és elemeztem a szereplők külső megjelenésére vonatkozó szövegrészeket is.

A különböző értékítéletközvetítő rendszerek közötti kapcsolat feltárása érdekében az elemzett mesékben megjelenő szereplők morális megítélését a büntetések vagy jutalmak és a mesezárás, illetve a megjelenő narratív eszközök tükrében külön-külön vizsgáltam. Ezt követően a különböző rendszerek figyelembevételével feljegyzett morális megítéléseket összevetettem, hogy milyen arányban egyeznek meg, s mely esetekben térnek el egymástól.

Az elemzés utolsó szempontja a szereplők személyiségének, illetve ezzel összefüggésben a morális megítélésének változása volt. Ezen a kérdéskörön belül az önreflexió szerepének megállapítása érdekében külön figyelmet szenteltem az önreflexióról tanúskodó szövegrészek megjelenésének.

4. Az eredmények elemzése

A következőkben a 68 hagyományos koreai népmese vizsgálatából született adatok elemzését mutatom be. Először a jutalmak és büntetések rendszerére, illetve a mesezárásra vonatkozó adatokat és jelenségeket összegzem, majd a narratív eszközök különböző kategóriái esetében tapasztalt jelenségeket részletezem.

A jutalmak és büntetések, valamint a negatív vagy pozitív mesezárások vizsgálata során szembetűnővé vált egy jelentős limitáció ezen szempontok alkalmazhatóságában: a szereplő sorsát jelentős mértékben befolyásoló negatív vagy pozitív események ugyanis inkább csak a legfontosabb szereplők esetében jelentek meg. Ez azt jelenti, hogy ez a szempontrendszer a mellékszereplők esetében előfordult, hogy egyáltalán nem volt alkalmazható. Ez a jelenség természetes velejárója a rövid narratívák műfaji sajátosságainak: a rövidebb lélegzetvételű

irodalmi alkotások esetében a terjedelembeli korlát nem ad lehetőséget arra, hogy minden egyes szereplő teljes élettörténetét végigkövessük. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a nem központi szereplők esetében az értékítélet alapvetően kevésbé jelent meg, vagyis narratív eszközöket is ritkábban használtak az esetükben. Bár a kevésbé fontos szerepet játszó karakterek esetében a narratív eszközök elméletileg ugyanúgy alkalmazhatóak, mint központi szereplők esetében – hiszen egy rövid jelző betoldása nem befolyásolja nagy mértékben a szöveg terjedelmét –, a tapasztalat azt mutatta, hogy a mellékszereplők esetében gyakran narratív eszközök sem jelentek meg. Ennek több magyarázata is lehet, melyek közül az egyik az, hogy a kevésbé lényeges szerepet játszó szereplők morális megítélése nem volt feltétlenül releváns a cselekmény, illetve a történet tanulságának szempontjából.

Ezen jelenség következtében mind a két szempontrendszer esetében elmondható, hogy az elemzésbe nem került be mindegyik szereplő, hiszen volt nem egy olyan karakter, amely esetében az erkölcsi megítélés nem volt megállapítható sem a narratív eszközök, sem a jutalmak vagy büntetések, illetve a mesezárás szempontjának figyelembevételével sem.

4.1. A jutalmak és büntetések rendszere és a mesezárás szerepe

4.1.1. A jutalmak és büntetések rendszere

A jutalmak és büntetések megjelenésének vizsgálata során összesen 132 szereplő sorsát elemeztem. A 132 szereplő közül 53 karakter 58 alkalommal részesült valamilyen büntetésben, míg 51 szereplő 65-ször kapott jutalmat. Ezek közül 11 karakter esetében volt átfedés, azaz tizenegyszer fordult elő, hogy egy történeten belül ugyanaz a szereplő jutalomban és büntetésben is részesült. Ahogy az a szereplők és a büntetések és jutalmak számának különbségéből látható, néhány esetben előfordult olyan is, hogy egy történeten belül ugyanaz a karakter több alkalommal kapott büntetést vagy jutalmat. Ezek közül szembeszökő példaként lehet említeni két olyan mesét is, melyekben a főszereplőt több ízben segítették meg más szereplők az általuk nyújtott szívesség vagy szolgáltatás cserében.³²

A büntetések típusát illetően a leggyakrabban (25 alkalommal) megjelenő büntetéstípus a fizikai volt: ez az ütéstől egészen a halálig terjedhetett. További, viszonylag gyakrabban (6 és 4 esetben) megjelenő büntetésnek számítottak a szeretteitől való elszakítás, valamint a

³² 초당글방 Ch'odanggŭlbang 2005. 仁義禮智 Han'gukchŏllaedonghwagŏlchaksŏn 한국전래동화
결작선 [Korean Traditional Folktales Masterpiece Collection].

vol. 62. Kurŏngdŏngdŏng saesŏnbi 구령덩덩 새선비 [A kigyó vőlegény], vol. 68. Tongmulmarŭl aradŭnnŭn ai
동물말을 알아듣는 아이 [Az állatnyelvet megértő gyermek].

megleckéztetés. A vártakhoz képest jóval ritkábban, mindösszesen 3 alkalommal jelent meg az anyagi kár okozása mint büntetésfajta. További 4 alkalommal esett szó olyan büntetésről, hogy a szereplőnek állati alakot kellett felvennie, melyek közül két esetben az eredetileg természetfeletti lényt az emberi világba száműzték állat alakjában.

A jutalmak közül a leggyakoribb típusnak 20 esetbeli előfordulással az anyagi jutalom bizonyult, ezt 13 alkalommal követte a kívánság teljesülése. A kedvező házasság kötése is megjelent néhány esetben jutalomként. Példaként lehet említeni azt a történetet, melyben egy őz, akinek az életét megmentette a favágó, pontos instrukciókat adott a favágónak, hogy tud feleségévé tenni egy, a mennyekből leereszkedett tündért.³³ Emellett többször előfordult, hogy szívesség viszonzásaként segítettek vagy megmentették az adott szereplő életét.

Vizsgáltam továbbá a jutalmat vagy büntetéseket adó entitások típusainak gyakoriságát is, s a büntetések és jutalmak esetében szembetűnő eltérések mutatkoztak. Büntetést 9 alkalommal osztott ki valamilyen istenség, ezek közül 7 alkalommal a mennyek királya,³⁴ két alkalommal pedig a hegyisten tette ezt. Ezzel szemben jutalmat istenség 20 alkalommal adott, ezt szintén többnyire a mennyek királya tette (10 alkalom), de mellette a hegyisten és a sárkánykirály is megjelent 6 és 4 esetben. Mutatkozott kis eltérés az állati szereplőknél is, ezen típusú szereplők szintén többször adtak jutalmat (13 alkalom) mint büntetést (8 alkalom). A legszembetűnőbb eltérés az emberi szereplők típusánál jelentkezett. Míg jutalmat csak 5 esetben adott emberi szereplő, addig büntetést 21 esetben is osztott. Bár a büntetést vagy jutalmat adó emberi szereplők típusa nagyfokú diverzitást mutatott, a király többször is megjelent ilyen entitásként: büntetést négyszer, jutalmat kétszer adott. Néhányszor természetfeletti lény, például *tokkaebi* 도깨비 is megjelent ilyen jellegű szerepben. A jutalom vagy büntetés forrását több ízben nem lehetett megállapítani egyértelműen: ezekben az esetekben a hallgató értelmezésétől függ, hogy ezeket az eseményeket a véletlen, az univerzum, vagy akár a jó vagy rossz szerencse művének tekinti.

A fentebb említett adatokban tükröződő tendencia azt mutatja, hogy büntetések és jutalmak kiosztására felhatalmazott entitások voltak az emberi, állati és természetfeletti/isteni szereplők

³³ vol. 47. *Uröngi kakshi* 우렁이 각시 [A csigamenyasszony].

³⁴ A mennyek királyát a mesékben többféleképpen nevezték meg: előfordult szó szerint a mennyek királyaként: *Hanül(lara)üi wang* 하늘(나라)의 왕, de volt hogy az inkább mennyek uraként lefordítható *Hanünim* 하나님 néven szólították meg. Ez utóbbi megnevezés is etimológiáját tekintve magában hordozza az éghez, mennyekhez való kapcsolatot. Bár az elmúlt évtizedekben ezt a megszólítást átvette Koreában a monoteista kereszténység vallása, a politeista hitvilágot felvonultató hagyományos történetek esetében mégis megfelelőbbnek tartottam ezt a mennyek uraként értelmezni.

is. Ugyanakkor látható, hogy míg az utóbbiak jogosultnak mutatkoztak mind büntetés, mind jutalom odaítélésére, addig az emberi szereplők jellemzően csak büntetés adására mutatkoztak alkalmasnak.

4.1.2. A mesezárás szerepe

A mesezárások elemzése során az elsődleges besorolási szempont az volt, hogy a történet végére az adott szereplő szemszögéből nézve pozitív, negatív, vagy esetleg változatlan volt az események lezárása. A vizsgált 132 szereplő közül 69 esetében rögzítettem pozitív, 33 esetben negatív végkimenetelt. A fennmaradó karakterek közül volt olyan, hogy a történet során lezajló események végül nem hoztak lényeges változást a sorsában (például nem veszített el anyagi értéket, nem lett elszakítva szereteteitől, visszakerült az eredeti helyzetébe stb.), de emellett néhány esetben előfordult az is, hogy mellékszereplő lévén a mese lezárásában nem esett szó az adott karakter végső sorsáról.

A fent említett adatok tükrében szembetűnő, hogy a pozitív mesezárások számottevő többségben vannak a negatív végkimenetekhez képest. Ennek a magyarázata az, hogy nem mindig volt negatív a mesezárás a negatív morális megítélésű szereplők esetében. Ez a tendencia szoros összefüggésben áll az önreflexió, valamint a szereplők jellemváltozásának, illetve a morális megítélés változásának jelenségeivel (ezen jelenségekkel a későbbiekben részletesebben is foglalkozom). Gyakori volt ugyanis, hogy amennyiben ezen jelenségek közül bármelyik megvalósult, akkor a mese végére a szereplő morális megítélése is megváltozott, így végül pozitív lett a sorsának végkimenetele is. Azaz, ha a karakter felismerte, hogy hibázott, és ezt követően megváltozott a jelleme, akkor gyakran a mese végére a sorsa is kedvezővé vált.

4.1.3. A jutalom vagy büntetés és a mesezárás elválasztása

Az egyik kutatási kérdésem arra vonatkozott, hogy érdemes-e, illetve egyáltalán lehetséges-e kettéválasztani a jutalom vagy büntetés, valamint a negatív vagy pozitív mesezárás fogalmait. Az előbbi kérdésre az elemzés tükrében a válasz egyértelműen az, hogy érdemes ezeket különválasztani. A mesezárás ugyanis önmagában bizonyos esetekben hamisan mutatná pozitívnak a szereplő megítélését, hiszen számos olyan példa volt, hogy a történet nagy részében negatív megítélésű szereplő személyiségváltozáson ment keresztül, mely következtében a mese végére megváltozott a morális megítélése, lehetővé téve a pozitív mesezárást.

Ennek ellenére számos olyan eset volt, hogy a büntetést vagy jutalmat és a mesezárást nem lehetett élesen elkülöníteni. Előfordult, hogy a mesezárás a büntetés vagy jutalom természetes következménye volt (például a szereplő kincseket kapott, így meggazdagodott, vagy a történet végén meghalt – ez bizonyos esetekben tekinthető negatív mesezárásnak ugyanúgy, mint a negatív jellemvonása miatt kapott büntetésnek³⁵). Volt példa arra is, hogy a jutalom vagy büntetés maga volt a mesezárás is egyben: az Aranyfejsze, ezüstfejsze című népmese például úgy zárult, hogy a hegyisten nem adta vissza a kapzsi favágónak a fejszéjét büntetésül, amiért hazudott neki.³⁶

4.2. Narratív eszközök

Ahogy azt fentebb is említettem, a narratív eszközök kategorizációjának megállapítása során megkülönböztettem a szereplői kijelentések és a szereplői megnyilatkozásokat. Ezen kategóriákon belül a következő, értékítélet közvetítésére használatos narratív eszköztípusokat azonosítottam a népmeseelemzések tükrében: a tételmondatokat is magában foglaló nyílt kijelentések kategóriája, állandó jelzők, eseti jelzők, valamint a közösség vagy más szereplő véleményét, attitűdjét közvetítő szövegrészletek. A nyílt kijelentések típusába azokat a szövegrészleteket soroltam, melyek elsődleges célja az értékítélet kifejezése volt, vagyis kizárólag csak ez a kommunikációs cél állt a középpontjukban. A nyílt kijelentések sajátos alkategóriája³⁷ volt azon megnyilatkozások csoportja, amelyek nyíltan megfogalmazzák és kimondják a mese tanulságát – ezen eszköztípust tételmondatnak neveztem el. Az állandó jelzők csoportjába azok a jelzők kerültek, melyek ugyanazon szereplő kapcsán legalább három alkalommal (szinte) változatlan formában jelentek meg. Az eseti jelzők csoportja pedig azokat a megnyilatkozásokat foglalja magában, melyekben az értékítélet kifejezése nem tartozik a központi funkciók közé és kevesebb, mint három alkalommal fordultak elő a történetben. Az utolsó alkategória pedig azokat a szövegrészleteket foglalja magában, amelyekben a közösség vagy más szereplő(k) véleménye vagy attitűdje fejeződik ki közvetetten – azaz a szereplők nem

³⁵ Példaként említhető erre a jelenségre a 2. kötetben kiadott *Shin'gihan maettol* 신기한 맷돌 [A csodálatos malomkő] című történet. Ebben a népmesében a kapzsi tolvaj ellopott egy varázslatos malomkővet, melyből bármit elő lehet varázsolni. A tolvaj azt kívánta, hogy só áradjon ki a malomkőből. A hatalmas halmokban álló sót meglátva mámorral töltötte el annak a gondolata, hogy meggazdagodik, emiatt nem figyelt oda arra, hogy a túláradozó só miatt a hajó lassan elsüllyedt. Ebben a történetben a hajó elsüllyedését, valamint a tolvaj halálát tekinthetjük negatív mesezárásnak, a tolvaj kapzsiságából adódó természetes következménynek, vagy akár az univerzum, mennyek stb. természetfeletti erők által kirótt büntetésnek is.

³⁶ Ibid., vol. 8. *Kumdokki undokki* 금도끼 은도끼 [Aranyfejsze, ezüstfejsze].

³⁷ Bár a tételmondatok alapvetően a nyílt kijelentések kategóriájába sorolhatóak, az eszköztípus különleges jellegzetességei és egyedi funkciói miatt érdemesnek tartottam ezt az alkategóriát elkülöníteni a nyílt kijelentések általánosabb típusától. Emiatt a továbbiakban a tételmondatok típusát önálló, a nyílt kijelentésektől független kategóriaként kezelem.

maguk juttatják kifejezésre a véleményüket megnyilatkozással, hanem ez vagy egy másik szereplő, vagy a narrátoron keresztül történik meg (lásd 1. ábra).

4.2.1. A különböző típusú narratív eszközök gyakorisága

A 68 koreai népmese elemzése alapján az értékítélet gyakrabban fejeződött ki a narrátor kijelentéseiben, mint szereplők megnyilatkozásaiban. Az értékítélet megjelenésének aránya ugyanis 69.7% volt narratori kijelentésben a szereplői megnyilatkozások 30.3%-os gyakoriságához képest (lásd 2. ábra). A többi alkategória használatának aránya nagyfokú változatosságot mutatott. A leggyakrabban használt típusok az eseti jelzők (41.9%) és nyílt kijelentések (37.2%) voltak, míg értékítélet kifejezésére a legritkábban használt módszereknek az állandó jelzők és tételmondatok kategóriái bizonyultak 5.3% és 3.1%-os megjelenési aránnyal (lásd 3. ábra).

4.2.2. A különböző típusú narratív eszközök jellegzetességei

A következőkben áttekintem az egyes narratív eszköztípusok főbb jellemzőit, valamint velük kapcsolatban megfigyelt egyedi jellegzetességeket.

4.2.2.1. Nyílt kijelentések

Ennek a kategóriának a besorolási feltétele az volt, hogy a kijelentés elsődleges funkciója az értékítélet kifejezése legyen. Ez az eszköz igen gyakran jelent meg. A kategórián belül egyedi altípus volt az önreflexióról és (teljes) személyiségváltozásról tanúskodó szövegrészek. Ezen mondatok esetében általában a narrátor vagy maga a szereplő kifejezte, hogy felismerte a hibáját, megbánta azt, sőt néhány esetben a narrátor jelezte, hogy ezt követően a szereplő megváltoztatta a viselkedését. A nyílt kijelentések ezen altípusára példaként említhetők a következő meserészletek: „욕심만 부린 자신을 뉘우쳤어요. Felismerte, hogy csak önzőségéből cselekedett.”,³⁸ „정말 잘못했어요. Nagy hibát vétettem.”,³⁹ „엄마의 말을 듣지 않은 것을 후회했어요. Megbánta, hogy nem hallgatott az anyjára.”,⁴⁰ and „집에 돌아온 게으름뱅이는 어머니의 말씀도 잘 듣고, 부지런히 일하는 착한 아이가 되었어요. A hazatért naplopó hallgatott az édesanyja szavára, és szorgalmasandolgozó, kedves gyermekké vált.”⁴¹ Fontos megjegyezni azonban, hogy az ígéreteket nem vettem figyelembe az elemzésben,

³⁸ Ibid., vol. 27. *Yangbanül karüch'in hain* 양반을 가르친 하인 [A nemesurat tanító szolgál], 34.

³⁹ Ibid., vol. 59. *P'altchakp'altchang ch'amsae ssakssang p'ari* 팔작팔작 참새 짹짹 파리 [Hopp hopp veréb és dörzsidörzsi légy], 32.

⁴⁰ Ibid., vol. 16. *Ch'onggaeguri iyagi* 청개구리 이야기 [Béka történet], 26.

⁴¹ Ibid., vol. 10. *Soga toen keürumbaengi* 소가 된 게으름뱅이 [A tehénké vált naplopó], 35.

mivel ezek nem voltak megbízható jelei annak, hogy a szereplő valóban megváltoztatná magaviseletét.

4.2.2.2. Tételmondatok

A tételmondatok, vagyis a történet tanulságát nyíltan megfogalmazó és kimondó kijelentések használata igen ritka volt. Mindösszesen 11 alkalommal fordult elő 8 mesében. A 11 alkalomból 8-szor, azaz az esetek 82%-ában szereplő megnyilatkozásában jelentek meg.

Ezen kijelentések között voltak olyanok, melyek valamilyen általános igazságot fejeztek ki (például: „도둑질은 나쁜 거잖아요. Hiszen a lopás rossz dolog.”⁴²), míg mások burkoltan egyfajta tanácsként szolgáltak egy másik szereplőnek (például: „사람이란 인정이 있어야 해요. 함께 나누며 살아야지. Egy emberben kell, hogy legyen emberségesség. Együtt, osztozkodva kell élnünk.”⁴³). Bizonyos esetekben ezeknek a szövegrészeknek a célja a szereplő döntéseinek igazolása, illetve konfuciánus tanítások átadása volt (például: „사람이 자신의 잘못을 뉘우치는 것이 가장 큰 용기라고 했소. Azt mondják, hogy a saját hibánk felismerése a legnagyobb bátorság”⁴⁴).

A tételmondatok különleges jellegzetessége az volt, hogy amennyiben szereplői megnyilatkozásban jelentek meg, a megnyilatkozó szereplő morális megítélése pozitív, de legalább semleges volt. Azaz nem fordult elő olyan, hogy egy negatív megítélésű szereplő mondta volna ki a történet tanulságát. Érdekes megjegyezni továbbá, hogy a mesék⁴⁵ ezt az eszközt négy különböző alkalommal alkalmazta ugyanaz a karakter, aki megítélését tekintve a konfuciánus klasszikus szövegeket jól ismerő, kiemelkedő tudósként és kivételesen erős erkölcsi tartású szereplőként volt bemutatva. Ez a narratíva a konfuciánus gondolkodásmód szerepét hangsúlyozta az etika és erkölcsiség területén. Az a tény, hogy a csak ebben a történetben szereplő tételmondatok lefedik az összes történetben megjelent tételmondatok közel 40%-át, kiemeli, milyen ritka volt a tételmondatok használata a népmesékben.

⁴² Ibid., vol. 19. *Tokkaebigamt'u* 도깨비감투 [A tokkaebi kalapja], 18.

⁴³ Ibid., vol. 27. *Yangbanül karüch'in hain* 양반을 가르친 하인 [A nemesurat tanító szolgál], 33.

⁴⁴ Ibid., vol. 12. *Todukül kamdongshik'in sönbi* 도둑을 감동시킨 선비 [A tudós, aki meghatotta a tolvajt], 28.

⁴⁵ Ibid., vol. 12. *Todukül kamdongshik'in sönbi* 도둑을 감동시킨 선비 [A tudós, aki meghatotta a tolvajt].

4.2.2.3. Állandó jelzők

Állandó jelzőket összesen 166 alkalommal használtak 14 népmesében, 18 különböző karakter jellemzésére. Az elbeszélésekben ugyanazon szereplővel kapcsolatban az állandó jelző megjelenésének gyakorisága legkevesebb 3 alkalom volt (mely megegyezett a kategóriába sorolás alapvető feltételével), míg a legtöbbször használt állandó jelző 33 alkalommal szerepelt a narratívában. A történetekben egy szereplő jellemzésére használt visszatérő jelző előfordulásának átlagos gyakorisága 8.4 alkalom volt. Az állandó jelzők többnyire a narrátor kijelentéseiben jelentek meg, csak egy mesében használták őket szereplői megnyilatkozásban.

Az állandó jelzők narratív eszközeivel változatos értékítéleteket közvetítettek a mesékben. Ezek közül a kapzsi és a kedves vagy jószívű több történetben, illetve több szereplő kapcsán is megjelentek. A maradék esetekben pedig egyedi jelzőkről beszélhetünk, melyeket specifikusságuk miatt csak egy karakterrel kapcsolatban használtak – például pletykafészek, krajcároskodó vagy naplopó (lásd 4. ábra).

Az állandó jelzők esetében megfigyelhető volt az ellentétezés mint hangsúlyozási stratégia használata. A vizsgáltak között négy olyan népmese is volt, amelyben a kedves vagy jószívű, valamint a kapzsi állandó jelzőket párhuzamosan használták két különböző, (ahogy az a leírásukra használt jelzők alapján is látszódik) ellentétes morális megítélésű szereplő jellemzésére.

Az állandó jelzők narratív eszköztípusára kizárólagosan jellemző jelenség volt az állandó jelzők által bizonyos esetekben betöltött becenévi funkció. A legszélesebb körben ismert népmese, melyben ez a jelenség központi szerepet játszik, az Bolond Ondal (*Pabo Ondal* 바보 온달) története.⁴⁶ Ez a népmese abból a szempontból is különleges, hogy állandó jelzőket gyakrabban használtak szereplői megnyilatkozásokban, mint narratori kijelentésekben (lásd 5. ábra), miközben ez volt az egyetlen narratíva, amelyben egyáltalán megjelent ez a narratív eszköztípus szereplő megnyilatkozásában.

Ebben a narratívában megfigyelhető volt, hogy a 'bolond' jelző csak szereplői megnyilatkozásokban szolgált értékítéletkifejező eszközként. Ezzel ellentétben a narrátor kijelentéseiben a 'Bolond Ondal' elnevezés becenévként jelent meg, bármilyen jellegű értékítéletet kifejező töltet nélkül. A becenévként funkcionáló visszatérő jelzők hasonló

⁴⁶ Ibid., vol. 39. *Pabo Ondalgwa P'yönggang kongju* 바보 온달과 평강 공주 [A bolond Ondal és P'yönggang hercegnő].

eseteként említhetjük a 'szellentéskirály' (*panggwidaejang* 방귀대장)⁴⁷ megnevezés használatát, ez azonban nem volt része a jelen elemzésnek, mivel nem közvetít értékítéletet, hanem kizárólag csak becenévként használták.

4.2.2.4. Eseti jelzők

A koreai népmesékben értékítéletek széles skáláját fejezték ki az eseti jelzők eszközével. Eseti jelzők használatával a leggyakrabban a következő értékítéleteket közvetítették: a szereplő fősvény, kapzsi vagy jószívű volt, a munkáját lustán vagy szorgalmasan végezte, beszédje őszintén és szívből szólt-e, illetve mások irányába gondoskodó vagy nemtörődöm volt. Az előbb felsorolt jelzők esetében is megfigyelhető, hogy ezek a személyiségjegyek egymás teljes ellentétjei. Ez nem véletlen, az elemzett koreai népmesékben ugyanis gyakran jelentek meg egy történeten belül ugyanazon tulajdonság ellentétes pólusait képviselő szereplők egymással párhuzamban. A hangsúlyozást szolgáló ellentétezés stratégiája megjelent tehát az állandó jelzők mellett az eseti jelzők használatában is.

Továbbá érdemes megemlíteni a 'szorgalmasan' (*yŏlshimhi* 열심히) jelző esetét is. Ez az alapvetően pozitív jelentést hordozó szó nemcsak pozitív morális megítélésű szereplők esetében jelent meg, hanem az egyébként negatív morális megítélésű karakterek cselekedeteinek leírására is használták. E tény alapján levonható a következtetés, hogy ezt a szót nem kizárólagosan pozitív értékítélet kifejezésére használták, hanem bizonyos esetekben csak fokhatározó szerepét töltötte be, amely a cselekedet végzésének intenzitását volt hivatott szemléltetni.

4.2.2.5. A közösség vagy más szereplő(k) véleményét közvetítő kijelentések

Ez a narratív eszköz elsősorban a narrátor megnyilatkozásaiban jelent meg (93.3%), ritka volt tehát, hogy egy szereplő közvetítette volna a közösség vagy egy másik szereplő véleményét. Alapvetően három kategóriát különböztethetünk meg az alapján, hogy az eszköz használatával közvetetten kinek a véleménye jutott kifejezésre. Az első típus a tágabb közösség volt, melynek tipikus eseteiben a falu lakosainak, vagy általánosságban az emberek véleményét jelenítették meg. A második kategória az adott szereplővel közeli kapcsolatban álló szereplők, például a szülei, testvérei vagy a beosztottjai attitűdjének kifejezése volt. Ezek mellett volt néhány olyan eset, amikor az az entitás, akinek a véleményét vagy attitűdjét közvetítették ezen narratív eszköztípus használatával, a (társadalmi) hierarchiában magas pozícióval rendelkező szereplő

⁴⁷ Ibid., vol. 55. *Panggwi shihap* 방귀 시합 [Szellentő verseny].

volt, pontosabban az uralkodó, illetve az ég vagy a mennyek királya. Ezen típusok gyakorisága a következőképpen írható le: a leggyakoribb az első kategória (tágabb közösség) volt 53.2%-os gyakorisági aránnyal, ezt az adott szereplővel kapcsolatban álló szereplők kategóriája követte 31.9%-os megjelenési aránnyal, a legritkább típus pedig a (társadalmi) hierarchiában magas pozíciót betöltő entitások kategóriája volt (lásd 6. ábra). Ez utóbbi típus megjelenési aránya összesen 14.9% volt, s az uralkodó véleménye valamennyivel gyakrabban (8.5%) jelent meg az ég vagy a mennyek királyának véleményéhez (6.4%) képest.

A narratív eszköztípusok ezen kategóriájában gyakran előforduló struktúra volt a 'valaminek hívták őt'. Ezen struktúra használatára az egyik legrepresentatívabb példa a következő részlet: „게다가 늘 히죽히죽 다녀서 사람들은 바보 온달이라고 불렀어요. Sőt, mindig vigyorogva járt-kelt, ezért az emberek Bolond Ondalnak hívták”.⁴⁸

Érdemes megjegyezni továbbá, hogy ezen eszköztípus esetében a negatív morális megítélés kifejezése általában a közösség elutasításának szemléltetésével történt (például: „놀부의 심술 때문에 동네 사람들은 모두 놀부를 싫어했어요. Nolbu rossz tettei miatt a környék lakosai mind utálták őt”⁴⁹).

4.2.3. Ellentétezés és példákkal alátámasztás mint hangsúlyozó stratégiák

Az értékítélet közvetítésére használt narratív eszköztípusok jellegzetességeinek tárgyalása során az ellentétezés mint hangsúlyozási stratégia már többször volt említve. Ezen stratégia lényege a népmesékben a jó-rossz pólus két végét megtestesítő szereplők párhuzamos megjelenéseként foglalható össze, másszóval ugyanazon narratíván belül két olyan szereplő jelenik meg, akiknek az erkölcsi megítélése egymás teljes ellentéte. Ezt a stratégiát alkalmazó népmesék közül ellentétes karakterpárként említhetjük a Hüngbu és Nolbu testvérpárt,⁵⁰ a kedves favágót és a kapzsi favágót,⁵¹ valamint a szolgát és a nemesurat.⁵²

A hangsúly érdekében használt másik stratégia a példákkal való alátámasztás volt. Ez azt jelenti, hogy a koreai népmesékben a valamilyen értékítéletet kifejező kijelentést követő részekben a megelőző szakaszban kifejtett értékítélet alátámasztásaként többször részletezték az adott szereplő viselkedését példák felsorolásával. Ez a stratégia a következő részletben is megjelenik:

⁴⁸ Ibid., vol. 39. *Pabo Ondalgwa P'yönggang kongju* 바보 온달과 평강 공주 [A bolond Ondal és P'yönggang hercegnő], 8.

⁴⁹ Ibid., vol. 3. *Hüngbuwa Nolbu* 흥부와 놀부 [Hüngbu és Nolbu], 9.

⁵⁰ Ibid., vol. 3. *Hüngbuwa Nolbu* 흥부와 놀부 [Hüngbu és Nolbu].

⁵¹ Ibid., vol. 8. *Kūmdokki ūndokki* 금도끼 은도끼 [Aranyfejsze, ezüstfejsze].

⁵² Ibid., vol. 27. *Yangbanūl karūch'in hain* 양반을 가르친 하인 [A nemesurat tanító szolgál].

„형 놀부는 온갖 못된 짓만 골라 했어요. 놀부는 우는 아이 뺨 때리고, 호박에 말뚝 박고, 불난 집에 부채질하고, 다 된 밥에 재 뿌리고, 우물에 똥 누고…… Az idősebb Nolbu csak mindenféle rossz tetteket követett el. Nolbu arcon ütötte a síró gyereket, a tökbe karót döfött, az égő házat legyezte, a kútba végezte dolgát...”⁵³

Az előbb kifejtett stratégiák párhuzamos alkalmazását pedig a következő meserészlet szemlélteti a legjobban: „옛날 어느 마을에 마음씨 착한 부부가 살았어요. 부부는 쌀이 생기면 쌀이 없는 사람에게 나눠 주고, 돈이 생기면 돈이 없는 사람에게 나눠 주었어요. 그래서 마음씨 착한 부부는 늘 가난했어요. 한편 이웃에 사는 부자는 욕심꾸러기였어요. 이웃 사람이 굶어도 쌀이 생기면 곳간에 쌓아 두었어요. 또 이웃집 닭이 집으로 들어오면 자기 닭인 것처럼 모른 척했어요. 그래서 욕심꾸러기 부자는 늘 부자였어요. Egyszer régen egy faluban élt egy jószívű házaspár. Ha rizshez jutottak, azt szétosztották azok között, akiknek nem volt egy betevő falatja, és ha pénzhez jutottak, azt szétosztották a nincstelenek között. Ezért a jószívű házaspár mindig szegény volt. Viszont a szomszédban lakó gazdag ember kapzsi volt. Ha rizshez jutott, azt a silóban felhalmozta, még ha a szomszédja éhezett is. És ha a szomszéd tyúkjá bement hozzá, úgy tett, mintha a sajátja lett volna. Ezért a kapzsi pénzeszsák mindig gazdag volt.”⁵⁴

Ebben a részletben az ellentétezés stratégiája nemcsak abban figyelhető meg, hogy két olyan karakter szerepel, akik a jószívűség és kapzsiság ellentétes tulajdonságait képviselik, hanem az értékítélet közvetítésére használt narratív eszközökben is tükröződik. A részletben megjelenő állandó jelzők (jószívű és kapzsi) ugyanis teljes ellentétek. Az állandó jelzők által kifejezett értékítéletet emellett az ellentétbe állított szereplők cselekedeteinek példáival is alátámasztják.

A hangsúlyozás érdekében ellentéteztést használó népmesék különleges típusa a Grayson által 'dupla kontrasztív narratívák'-ként elnevezett történetek.⁵⁵ Ezen narratívák struktúrája „két ellentétes narratív szakaszból vagy felvonásból áll, amelyek párhuzamos jelenetsorok váltakozásából épülnek fel”.⁵⁶ Ez a narratív struktúra még nagyobb hangsúlyt helyez a morális tanulásra azáltal, hogy két ellentétes morális megítélésű szereplő ugyanazokat a cselekedeteket hajtja végre, de eltérő kimenetellel. Az erkölcsileg pozitívnak ítélt tulajdonsággal rendelkező karakter cselekedetét siker övezi – vagyis jutalomban részesül. Ezzel

⁵³ Ibid., vol. 3. *Hüngbuwa Nolbu* 흥부와 놀부 [Hüngbu és Nolbu], 9.

⁵⁴ Ibid., vol. 66. *Se kaji sowön* 세 가지 소원 [Három kívánság], 9–10.

⁵⁵ Grayson 2002.

⁵⁶ Grayson 2002, 54.

szemben a morális szempontból negatívnak tekintett személyiségjeggyel bíró szereplő, bár a másik szereplő cselekedeteit utánozta, büntetést kap. Ez a büntetés általában abban a formában jelenik meg, hogy nem tudja beteljesíteni a tervezett célját és a vártakkal ellentétes eredményt kap.⁵⁷

4.2.4. A külső megjelenés szerepe

A szereplők külső megjelenése leírásának funkciójával kapcsolatos hipotézisem az volt, hogy pozitív jelzők használata pozitív morális megítélésre, míg negatív jelzők alkalmazása negatív morális megítélésre utal. Ez az elgondolás nagyrészt a magyar és európai népmesék világának sztereotipikus karakterein alapult, ahol a jószívű szépséges leány vagy jóvágású legény áll szemben a gonosz és rút boszorkány, mostohaanya vagy mostohatestvér karakterével.

Az elemzett koreai népmesék között a szereplők megjelenését illetően a negatív leírások ritkák voltak, és nem mutattak összefüggést a karakter morális megítélésével. A külső megjelenés negatív leírása nemcsak negatív erkölcsi megítélésű, hanem az egyébiránt pozitív megítélésű szereplők esetében is előfordult. Ez utóbbira, vagyis pozitív morális megítélésű szereplők, de külső megjelenését illetően negatívan bemutatott szereplőkre példaként említhetők: „징그러운 신랑 undorító vőlegény”,⁵⁸ „온달은 얼굴이 울통불통 못생긴데 몸집도 커서 보기에 우스꽝스러웠어요. Ondal hepehupás arca csúnya volt és természetes mérete miatt nevetséges látványt nyújtott.”⁵⁹ és „허름한 옷에는 땃국이 흐르고 갓은 해져서 너털거리니 영락없는 거지꼴이었지요. Elnyűtt ruhája koszos volt, kalapja rongyokban lógott, bizony koldusnak nézett ki.”⁶⁰ Emellett még a negatív megítélésű karakterek esetében is előfordult, hogy a külső megjelenés leírása inkább az adott szereplő attitűdjét közvetítette a veleszületett fizikai jellemzők helyett. Erre a jelenségre példa a következő szövegrészlet, melyben a negatív megítélésű szereplő megjelenését az arckifejezések, nem pedig a fizikai tulajdonságok

⁵⁷ Ez a narratív struktúra az elemzett népmesék közül többen is megjelent: *Hüngbuwa Nolbu* 흥부와 놀부 [Hüngbu és Nolbu] (초당글방 Ch'odanggülbang, 한국전래동화결작선 [Korean Traditional Folktales Masterpiece Collection], vol. 3.), *Kümdokki ündokki* 금도끼 은도끼 [Aranyfejsze, ezüstfejsze] (Ibid., vol. 8.), *Marhanün namsaengi* 말하는 남생이 [A beszélő teknős] (Ibid., vol. 13), *Chölmöjinün shin'gihan saemmul* 젊어지는 신기한 샘물 [A csodálatos megfiatalító forrás] (Ibid., vol. 17), *Hokpuri yönggamgwa norae chumöni* 흑부리 영감과 노래 주머니 [A púpos öregember és a zenezsák] (Ibid., vol. 18), *Tan panggwijangsu* 단 방귀장수 [Az édes szellentés-árus] (Ibid., vol. 22) és *Se kaji sowön* 세 가지 소원 [Három kívánság] (Ibid., vol. 66).

⁵⁸ Ibid., vol. 62. *Kuröngdöngdöng saesömbi* 구렁덩덩 새선비 [A kígyó vőlegény], 17.

⁵⁹ Ibid., vol. 39. *Pabo Ondalgwa P'yönggang kongju* 바보 온달과 평강 공주 [A bolond Ondal és P'yönggang hercegnő], 8.

⁶⁰ Ibid., vol. 65. *Meju tosa* 메주 도사 [A meju és a megvilágosodott mester], 12.

leírásával szemléltetik: „얼굴에 심술이 덕지덕지 붙은 팔쥐…… P'atchwi arcán mindig mogorva kifejezés ült...”⁶¹

A külső megjelenéssel kapcsolatban gyakran megjelenő pozitív jelzők voltak: 아름다운, 예쁜 여인/처녀/각시 gyönyörű, szép nő/hajadon/menyasszony; 예쁜 딸 szép leánygyermek; 튼튼한 아들 életerős fiúgyermek; 튼튼한, 힘센, 씩씩한, 늠름한, 잘 생긴 신랑/사내/청녀 életerős, erős, bátor, férfias, jóvágású vőlegény/férfi/legény. Míg női szereplők közül ezek a pozitív jelzők csak pozitív vagy semleges morális megítélésű karakterek esetében szerepeltek, a férfi szereplők esetében ezek a pozitív leírások negatív morális megítélésű karakterek jellemzéseként is megjelentek.

A fentebb kifejtett okok miatt levonható a következtetés, hogy a szereplők külső megjelenésének negatív vagy pozitív jellemzése nem tölt be értékítélet-közvetítő szerepet. Helyette a külső megjelenés leírásának funkciója sztereotipikus karakterek és (különösen a családszerkezeten belüli) szerepek megjelenítése.

4.3. A szereplők személyiségváltozása

Az elemzés alapjául szolgáló koreai népmesék esetében megfigyelhető volt, hogy számos negatív morális megítélésű szereplő megváltozott a történet végén. Ez a személyiségváltozás jelenthetett mindösszesen csak az adott negatív magatartásformától való tartózkodást, vagy akár az ellentétes pozitív érték képviselőjévé válást is.⁶² A személyiségváltozás folyamatában meghatározó szerepet játszott az önreflexió. Ez azt jelenti, hogy a saját magaviselet felülvizsgálata és a negatív személyiségjegyekre való reflektálás döntő lépés volt abban a folyamatban, amely során a negatív erkölcsi megítélésű karakter személyisége, ezzel együtt pedig a morális megítélése is megváltozott. Ahogy fentebb is említettem, az önreflexió jelensége elsősorban a nyílt kijelentések narratív eszközén keresztül jelent meg. A narrációban többnyire olyan kijelentésekben fordult elő, amelyek azt közvetítették, hogy a szereplő felismerte hibáját és megbánta tetteit (például 잘못을 뉘우쳤어요. Felismerte a hibáját.

⁶¹ Ibid., vol. 9. *K'ongchwi P'atchwi* 콩쥐 팔쥐 [K'ongchwi és P'atchwi], 10.

⁶² Az utóbbi, teljes személyiségváltozást mutató népmesékre példaként említhetők: Ibid., vol. 10. *Soga toen keürumbaengi* 소가 된 게으름뱅이 [A tehénne vált naplopó], vol. 16. *Ch'önggaeguri iyagi* 청개구리 이야기 [Béka történet], vol. 12. *Todukül kamdongshik'in sönbi* 도둑을 감동시킨 선비 [A tudós, aki meghatotta a tolvajt] stb.

후회했어요. Megbánta.), míg szereplői megnyilatkozásban az önreflexió gyakran a hiba beismeréseként jelent meg (például 잘못했어요. Hibát követtem el.).

Összességében tehát a fentebb kifejtett esetekben a karakterek morális megítélése dinamikus jelleget mutatott. Ez arra utal, hogy a koreai népmesékben a negatív erkölcsi megítélésű szereplők morális megítélése dinamikus, másszóval képes változni. Ezzel ellentétben volt néhány olyan szereplő is, melynek a morális megítélése a mese során mindvégig negatív maradt. A morális megítélés gyakrabban mutatkozott statikusnak, vagyis változatlanul az állati vagy természetfeletti (például *tokkaebi* [도깨비]) karakterek, illetve a sztereotípiákat megjelenítő szereplők esetében.⁶³

4.4. Az értékítélet-közvetítő rendszerek kapcsolata

A különböző értékítélet-közvetítő rendszerek kapcsolatának feltárása érdekében vizsgáltam azt is, hogy a szereplők morális megítélése milyen arányban egyezik meg vagy tér el a narratív eszközök, illetve a büntetések, jutalmak és a pozitív vagy negatív végkimenetel szempontjainak külön-külön figyelembevételével. Az eltérő szempontok alapján megállapított erkölcsi megítélések a 132 vizsgált szereplő közül 48 esetében (36.36%) teljes mértékben megegyeztek. További 15 esetben (11.36%) fordult elő, hogy a szereplő nem részesült sem jutalomban sem büntetésben, de a mesezárás megegyezett a narratív eszközök alapján közvetített értékítélettel. Vagyis ezekben az esetekben a morális megítélést egyértelműbben kifejező büntetés vagy jutalom nem jelent meg, de a cselekmény végkimenetele a narratív eszközök alapján pozitív megítélésű szereplő esetében kedvező, a negatív megítélésű karakter esetében pedig kedvezőtlen volt.

A vizsgált esetek nagy részében (69 alkalom, 52.27%) azonban az eltérő szempontok alapján megállapított morális megítélések nem egyeztek meg. Ennek az elsődleges oka (a 69 esetből 29-szer, azaz az esetek 42%-ában) az volt, hogy valamelyik szempontrendszer alapján az adott szereplő morális megítélése nem volt megállapítható. Ez azt jelenti, hogy számos olyan történet volt, melyben bár a szereplő részesült büntetésben vagy jutalomban, a mese szövegében nem

⁶³ A sztereotípiát képviselő, változatlan morális megítélésű szereplőkre példaként említhetjük a kapzsi favágót (Ibid., vol. 8. *Kūmdokki ūndokki* 금도끼 은도끼 [Aranyfejsze, ezüstfejsze]) és a Krajcároskodó történet című mese főszereplőit (Ibid., vol. 57. *Kudusoe iyagi* 구두쇠 이야기 [Krajcároskodó történet]).

volt olyan részlet, mely utalt volna a szereplő megítélésére; vagy fordítva, a narratívában utaltak a szereplő megítélésére, de a cselekmény során nem kapott büntetést vagy jutalmat.

A fennmaradó példákban, amikor a narratíva és a cselekmény szempontjából nézve nem egyezett a szereplő megítélése, több esetben trickster archetípusba sorolható szereplőről volt szó. A trickster kategóriába sorolható szereplők cselekedetei az archetípus különleges jellegzetességei és funkciói⁶⁴ miatt a többi szereplőhöz képest eltérő megítélés alá eshetnek. Ez a vizsgált népmesékben úgy mutatkozott meg, hogy a morális megítélésük vegyesnek mutatkozott, egyes esetekben még ellentmondásos is volt a különböző szempontrendszerek alapján. Fontos kiemelni, hogy a nem egyértelműen meghatározható, vegyes morális megítélés nemcsak a trickster típusú karaktereknél jelenhet meg, de az ilyen jellegű szereplők esetében gyakran tapasztalható volt ez a jelenség.

A fentebb kifejtett jelenségek mellett a tragédia műfaja is egy olyan befolyásoló tényező volt, mely a narratív eszközök és a cselekmény szempontjának összevetésével ellentmondásos eredményt mutatott. A tragédiát elbeszélő történetek műfaji jellegzetességéből adódott, hogy az alapvetően pozitív megítélésű szereplő sorsa mégis kedvezőtlen volt, így bár a narratív eszközök tükrében egyértelműen pozitív morális megítélésű karakterről volt szó, a büntetesként értelmezhető események, illetve a negatív végkimenetel alapján megítélése mégis negatívnak tűnt. Ez a példa is szemlélteti annak a fontosságát, hogy egy szereplő megítélésének meghatározásakor az értékítélet-közvetítő eszközök közül ne csak a büntetések és jutalmak rendszerét vegyük figyelembe, hanem több szempontot is megfontolva tartsuk szem előtt az egyes eszköztípusok használatának korlátait és kivételes eseteit.

5. Összegzés

Jelen elemzés célja a koreai népmesékben megjelenő értékítélet-közvetítő eszközök jellegzetességeinek, különleges eseteinek és korlátjainak a feltárása volt annak érdekében, hogy a vizsgálat eredménye biztosabb módszertani alapokat nyújthasson a köznép világszemléletének és értékrendjének alaposabb megismerésére irányuló, népmesék elemzésén

⁶⁴ A trickster archetípus jellegzetessége a kettősség és liminalitás tulajdonságai, az előbbi a kettős jellemre utal: „a trickster egyszerre alkotó és pusztító, adakozó és megtagadó, az, aki másokat megvezet és az, akit mindig megvezetnek” (Radin 1956: ix). A liminalitás jellegzetessége a karakter azon jellemzőjére utal, hogy a szereplő a határon létezik és túllép minden, ember által megállapított kategóriát és rendszert (La Shure 2014: 94). A trickster különleges szerepköröket tölthet be, mint a népet segítő, megmentő hős és jóindulatú kultúrhérosz, vagy ravasz csaló, egoisztikus és hengegő alak (Boas 1898: 4). Thompson (1946: 319) osztályozása szerint emellett a trickster megjelenhet a balga fajankó szerepkörében is, s ez a három minőség gyakran keveredik. Belátható, hogy ezen egyedi jellegzetességek és szerepkörök ahhoz vezethetnek, hogy a karakter morális megítélése eltér a többi szereplőétől, nem egyértelműen meghatározható vagy vegyes.

keresztül történő elemzésekhez. Összegzőként a következőkben az elemzés előtt feltett kutatási kérdésekre választ adok a vizsgálat eredményei alapján.

A büntetés vagy jutalom viszonylag gyakran megjelenik a koreai népmesékben, ugyanakkor ez rendszerint csak a fontosabb szerepet játszó szereplők esetében jellemző. Ez a büntetések és jutalmak rendszerének az egyik legszembetűnőbb limitációja: ez a szempontrendszer ugyanis inkább csak a fontosabb szereplők esetében szolgálhat alapul a karakter morális megítélésének megállapításához, a mellékszereplők esetében gyakran nem alkalmazható.

A legáltalánosabb büntetésfajta a fizikai büntetés volt, emellett többször fordult elő a szeretteitől való elszakítás, megleckéztetés, illetve az állati alak felvétele. Tipikus jutalomként az anyagi jutalmat, kívánság teljesülését vagy kedvező házasság kötését említhetjük.

A büntetés, illetve jutalom adására jogosult szereplők típusai nagyban eltértek. Istenségek és állati szereplők egyaránt osztottak büntetést és jutalmat, de jutalmat lényegesen nagyobb arányban. Az istenségek közül büntetést csak a mennyek királya és a hegyisten, jutalmat pedig mellettük a sárkánykirály is adott. A legnagyobb különbség az emberi szereplők esetében mutatkozott: bár ők csak ritka esetben adtak jutalmat, a büntetések nagy részét ők szabták ki. Emellett számottevő volt azon esetek aránya, amikor nem volt egyértelműen megállapítható a jutalom vagy büntetés forrása – ezen esetekben az olvasó értelmezésétől függően ezen események tekinthetők a véletlen, az univerzum, vagy akár a jó vagy rossz szerencse művének.

A büntetések, jutalmak és a mesezárás gyakran szoros kapcsolatban állnak egymással. Ennek ellenére érdemes ezeket elválasztani, mivel ha az eredetileg negatív megítélésű szereplő személyisége megváltozott a történet végére, akkor a mese lezárása többnyire pozitív volt – ez önmagában azonban arra utalna, hogy a karakter mindvégig pozitív megítélésű szereplő volt.

Az értékítélet-közvetítő eszközöket a következőképpen kategorizáltam. A két fő kategória a narrátori kijelentések és a szereplői megnyilatkozások elválasztásából született. Ezeket azért kell megkülönböztetni, mivel míg a narrátor objektív ítéletet közvetít a karakterekről, addig a szereplők megnyilatkozásai inherensen szubjektívek, így nem teljesen megbízhatóak egy másik szereplő morális megítélését illetően. Ezeken a főbb kategóriákon belül további altípusok a tételmondatokat is magában foglaló nyílt kijelentések csoportja, az állandó jelzők, eseti jelzők,

valamint a közösség vagy más szereplő(k) véleményét, attitűdjét közvetetten átadó szövegrészletek.

Az elemzett népmesék tükrében az értékítélet leggyakrabban narrátori kijelentésben fejeződik ki a szereplői megnyilatkozással szemben. Az altípusokat illetően a legelterjedtebben használt típusnak a nyílt kijelentések és az eseti jelzők mutatkoztak, a legritkábbak pedig az állandó jelzők és a tételmondatok voltak. Kiemelendő, hogy a narrációban az ellentétezés és a példákkal való alátámasztás gyakran megjelent az értékítélet bizonyítására és hangsúlyozására szolgáló stratégiaként. Szintén figyelemre méltó a 'szorgalmasan' (yölshimhi 열심히) eseti jelző használata, amely bizonyos esetekben inkább fokhatározó szerepét töltötte be értékítélet közvetítése helyett. Egy további eset, amikor egy alapvetően értékítélet-közvetítő funkciót ellátó eszköz más célt szolgált, az állandó jelzők becenévként való használata volt.

Az elemzés alapján a szereplő külső megjelenésének leírása nem tölt be értékítélet-közvetítő funkciót, hanem egyes esetekben a pozitív leírások az adott szereplő családi szerkezetben betöltött szerepkörét hivatott felidézni.

A különböző szempontrendszer által megállapított értékítéletek nagyrészt megegyeznek. Az esetleges eltéréseket többnyire a következő tényezők okozhatják: az adott szereplő értékítélete az egyik szempont alapján nem határozható meg (nem kap büntetést vagy jutalmat, de vannak utalások a megítélésére a szövegben, vagy fordítva), a trickster archetípus jellegzetességei miatt az átlagostól különbözik a megítélése, illetve a tragédia műfaji sajátosságai is vezethetnek eltérés születéséhez.

Végül a szereplők személyiségváltozását illetően megállapítható, hogy a negatív morális megítélésű karakterek gyakran megváltoznak, azaz a szereplők megítélése lehet dinamikus. Az állati, valamint a sztereotípiát képviselő szereplők esetében a morális megítélés nagyobb arányban volt statikus, azaz változatlan. A személyiségváltozás folyamatában fontos szerepet töltött be az önreflexió, így az önreflexiót tanúsító szereplők nagyrészt valóban meg is változtak a történet végére, amely magával hozta a morális megítélésük változását is.

6. Bibliográfia

6.1. Feldolgozott elsődleges források

초당글방 CH'ODANGGŬLBANG 2005. 仁義禮智 *Han'gukchŏllaedonghwagŏlchaksŏn*
한국전래동화걸작선 [*Hagyományos koreai népmesék remekműgyűjtemény*]. Seoul:
Kkonesangsŭ 꼬네상스 Connaisances. vol. 1–68.

6.2. Felhasznált irodalom

김영희 KIM Yeong-Hui (n.d.). “동화 (童話).” In *Han'gungminjong munhwadaebaekkwajŏn 한국민족문화대백과사전* [*Encyclopedia of Korean Culture*]. Academy of Korean Studies. Utolsó megtekintés: 2024. szeptember 3.
URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0016904>.

김영희 KIM Yeong-Hui (n.d.). “민담 (民譚).” In *Han'gungminjong munhwadaebaekkwajŏn 한국민족문화대백과사전* [*Encyclopedia of Korean Culture*]. Academy of Korean Studies. Utolsó megtekintés: 2024. szeptember 8.
URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0020091>.

김영희 KIM Yeong-Hui (n.d.). “설화 (說話).” In *Han'gungminjong munhwadaebaekkwajŏn 한국민족문화대백과사전* [*Encyclopedia of Korean Culture*]. Academy of Korean Studies. Utolsó megtekintés: 2024. október 23.
URL: <https://encykorea.aks.ac.kr/Article/E0029111>.

AARNE, Antti 1910. *Verzeichnis der Märchentypen* [*List of Fairy Tale Types*]. Folklore Fellows' Communications 3. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.

BASCOM, William R. 1954. “Four Functions of Folklore.” *The Journal of American Folklore* 67.266: 333–349.

BOAS, Franz 1898. „Introduction”. In: TEIT, James. *Traditions of the Thompson River Indians of British Columbia*. Boston – New York: Houghton Mifflin. 1–18.

CHOI, Myung Hui 2004. *Recasting Vladimir Propp's formalist method through traditional Asian narratives*. University of Southern California, Master's thesis.

Letöltés dátuma: 2025. január 6.

URL: <https://digitallibrary.usc.edu/archive/Recasting-Vladimir-Propp-s-formalist-method-through-traditional-Asian-narratives-2A3BF1LJTfVM.html>.

- D'HEURLE, Adma – FEIMER, Joel N. – KRAETZER, Mary C. 1975. "World View of Folktales: A Comparative Study." *The Elementary School Journal* 76.2: 75–89.
- GRAYSON, James Huntley 2002. "The Hŭngbu and Nŏlbu Tale Type: A Korean Double Contrastive Narrative Structure." *Folklore* 113.1: 51–69.
- GRAYSON, James Huntley 2012. *Myths and Legends from Korea: An Annotated Compendium of Ancient and Modern Materials*. Hoboken: Taylor and Francis.
- IM Bang – YI Ryuk 1913. *Korean Folk Tales: Imps, Ghosts and Fairies*. GALE, James S. (ford.). London: J. M. Dent & Sons – New York: E. P. Dutton & Co.
- Utolsó megtekintés: 2023. január 16.
- URL: <https://www.gutenberg.org/files/51002/51002-h/51002-h.htm>.
- KIM, Jae-On 1977. "The Idea of Chastity in Korean Folk Tales: A Study of a Popular Ideal and Its Social Implication." *Occasional Papers on Korea* 5: 67–88.
- LA SHURE, Charles 나수호 2014. "트릭스터의 역사적 기능–피쟁이 하인 설화 중심으로 The Historical Function of the Trickster: A Study of the Clever Servant Tale" *국문학연구* 30: 89–112.
- LEE, Guang-Lea 2011. "Teaching Traditional Values through Folk Literature in Korea." *Childhood Education* 87.6: 417–428.
- PROPP, Vlagyimir Jakovlevics 2005. *A mese morfológiája*. SOPRONI András (ford.). 2., javított kiadás. Budapest: Osiris kiadó.
- RADIN, Paul 1956. *The Trickster: A Study in American Indian Mythology*. New York: Philosophical Library.
- SEO, Daeseok – LEE, Peter H. (eds.) 2005. *Oral Literature of Korea*. Korean Studies Series 31. Paju: Jimoondang Pub. Co.
- SONG, Sooho 2017. "Narrative Structures in Korean Folktales: A Comparative Analysis of Korean and English Versions." *Topics in Linguistics* 18.2: 1–23.
- THOMPSON, Stith 1946. „The Trickster Cycle”. In: THOMPSON, Stith. *The Folktale*. New York: Holt, Rinehart and Winston. 319–328.

- THOMPSON, Stith 1961. *The Types of the Folk-Tale: A Classification and Bibliography*. Antti Aarne's *Verzeichnis der Märchentypen*, translated and enlarged by Stith Thompson. Second revision. Folklore Fellows' Communications 184. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- UTHER, Hans-Jörg 2011a. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Part 1: Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with an Introduction*. 2. print. Folklore Fellows' Communications 133.284. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- UTHER, Hans-Jörg 2011b. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Part 2: Tales of the Stupid Ogre, Anecdotes and Jokes, and Formula Tales*. 2. print. Folklore Fellows' Communications 134.285. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- UTHER, Hans-Jörg 2011c. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Part 3: Appendices*. 2. print. Folklore Fellows' Communications 135.286. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- VOIGT Vilmos (szerk.) 1966. „A három özvegy miniszter: Koreai népmesék”. Budapest: Európa Könykiadó. Elektronikus kiadás: Terebess Ázsia E-Tár. Utolsó megtekintés: 2024. november 20. URL: <https://terebess.hu/nepmese/41-harom-ozvegypdf>.
- YOON, Hong-key 1975. “An Analysis of Korean Geomancy Tales.” *Asian Folklore Studies* 34.1: 21–34.